

MOTIVAȚIA ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL

*NICORICI Maria, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

La motivation est un élément indispensable pour toute l'activité. La formation de la motivation est un des problèmes fondamentaux de l'école moderne. La motivation est la clé du succès dans la formation. Elle ne se produit pas spontanément, les enseignants est obligatoire de créer des conditions favorables. Dans l'article sont exposés et quelques méthodes et techniques de motivation de l'apprentissage dans un environnement éducatif.

Mots-clés: la motivation, le raison, le processus éducatif, la formation, le facteurs environnementales, la motivations intrinsèques et extrinsèques.

Motivația ca concept introdus în psihologie explică faptul că, într-un mediu constant, un organism nu reacționează întotdeauna în același mod. Motivația a fost definită ca „totalitatea mobilurilor interne ale conduitei, fie că sunt înnăscute sau dobândite, conștientizate sau neconștientizate, simple trebuințe fiziologice sau idealuri abstracte” [6].

Din perspectiva ciberneticii, motivația „se interpretează ca o succesiune de semnale cu rol informativ și declanșator legate de abaterea coordonatelor homeostazice de la valorile date” [3]. Motivația este un element indispensabil pentru orice activitate. Este o stare internă care declanșează, direcționează și susține comportamentul. P. Golu și I. Golu (2003) considerau că motivația învățării face parte din conceptul larg de motivație și se definește ca „totalitatea mobilurilor care susțin energetic, activează și direcționează desfășurarea activităților de învățare” [4].

Din dicționarele explicative ale limbii române scoatem în evidență că motivația poate fi o totalitate a motivelor care determină o acțiune sau un anumit mod de comportare (NODEX (2002); sau totalitatea motivelor, a considerațiilor sau a mobilurilor (conștiente sau nu) care determină pe cineva să efectueze o anumită acțiune sau să tindă spre anumite scopuri (DN (1986); sau ansamblu de motive care explică un act, o conduită, motivare, justificare, argumentare; ansamblu de factori dinamici care determină comportamentul unui individ (MDN (2000) [15].

În toate formulele nominalizate observăm una și aceeași tendință de necesitate a motivelor pentru impulsivitatea persoanei de-a efectua ceva conștient, cu satisfacție pentru realizarea unor aspirații personale mai apropiate, sau de perspectivă.

Formarea motivației este una din problemele fundamentale ale școlii moderne. Întrebările legate de motivație au devenit obiectul de studiu al multor pedagogi, savanți din țară și de peste hotare. Problema a devenit actuală atât în mediul rural cât și cel urban. Părinții plecați peste hotare, pregătirea slabă a elevilor către școală conduce la o slabă motivație a elevilor către procesul educațional. Specialiștii susțin că o motivație decentă este importantă anume în primele trepte de învățământ, fiindcă aici se formează întâiul motiv pentru învățare [9].

Motivația este o caracteristică psihologică a personalității, care își găsește manifestare în atitudinea omului față de natură, diverselor tipuri de îndeletniciri. Motivația cognitivă a elevilor este o abordare activă față de învățatură, realizarea năzuinței de a învăța bine, însă pentru ca la copil să apară o motivație internă persistentă „vreau să învăț” este necesar ca fiecare să-și spună: „Eu pot! Eu voi dobândi!”. În literatură se mai enumeră, în dependență și de disciplina de studiu, și alte tipuri de motive: stipularea scopurilor, motivarea succesului, motivație estetică, instrumentală (dependentă de temperamentul educatului) [8]. Ca element esențial ce determină calitatea și tempoul instruirii, motivația este o parte puțin vizibilă a procesului de instruire. Acest fir fixează elemente determinante legate de capacitatea de muncă și forța intelectuală de formare a cunoștințelor, deprinderilor și priceperilor.

Unii autori consideră că motivația, în totalitatea ei, are rol important în formarea fiecărei persoane, însă, problema care rămâne deschisă este următoarea: cum poate școala și toți actorii implicați în procesul educațional să-l motiveze pe elev pentru învățarea autentică, să-i formeze competențe prin intermediul cărora să înregistreze succese personale, sociale, profesionale [13].

Atât pentru cei care se află la catedră, pentru părinți sau pentru experții în domeniul științelor educației, motivația este cheia succesului în învățare. De la Piaget la Gardner, teoreticienii mecanismelor învățării au subliniat faptul că motivația este fundamentul pe care se construiește succesul educațional. Generațiile trecute ne-au lăsat proverbul „Ai carte, ai parte!”, „Cine știe carte are patru ochi!”, fiind ca un imbold pentru a se îndrepta spre școală, a investi în propria dezvoltare [13]. În ce măsură oare acest îndemn este actual și azi? Răspunsul se poate regăsi în regândirea unei relații vechi, dar extrem de actuale: motivația pentru învățare-performața școlară-formarea competentului de mâine.

Apare întrebarea de ce unii copii învață cu satisfacție, alții fără ea? Ce-i de făcut pentru ca învățătura să fie pentru toți interesantă și de succes? Răspunsul este simplu: formarea motivelor, însă nu vorbim despre transferul de cunoștințe gata în mintea elevului, dar de crearea unor condiții din partea profesorului pentru ai trezi motivele intrinseci (școp, emoții, motive) către învățătură. Profesorul nu va fi un simplu observator, cum se formează sfera motivațională a elevului, dar va stimula procesul prin anumite procedee psihologice adecvate.

Motivul din latină semnifică a efectua deplasări, a mișca. Aceasta este un îndemn către activitate, legat de satisfacerea necesităților omului. În procesul educațional real, el-motivul, semnifică mult. Motivele sunt considerate ca funcții de „avangardă a activității”. El fiind important și pentru profesor de al direcționa pe elev pe o rută concretă. Motivația este mai repede o totalitate de îndemnuri/și sau imbolduri către activitate.

Prin motivația învățării înțelegem totalitatea motivelor care declanșează, susțin energetic și dinamizează activitatea de învățare. Drept motivație poate fi înțeleasă și dorința genetică a omului către autorealizare în dependență de particularitățile sale intelectuale innăscute către anumite tipuri de activități și perseverența posedării lor la nivel creativ. Motivația determină direcția și nivelul utilității și productivității activităților de instruire. Influența ei persistă și se observă la toate etapele instruirii, considerându-se ca o condiție a activității și ca obiect asupra căruia această activitate este dirijată.

Motivația ca proces psihic valoros stimulează și provoacă acțiunea. Ca sursă de activitate, motivația se consideră „motorul” personalității, având rol distinct în achizițiile elevului și formarea lui ca personalitate.

Unii specialiști-psihologi (E. Kuzmin, B. Lomov, K. Platonov), consideră că motivația este o totalitate de motive persistente, cu o anumită ierarhie, care exprimă identitatea și direcția personalității [14]. Sfera motivațională umană își are sursele sale în activitatea practică. Educatul (cel care învață) este o ființă în activitate. El mereu ceva face, participă în anumite acțiuni. Pentru a se dezvolta cu succes el trebuie să realizeze nu diferite acțiuni, dar acțiuni într-adevăr concrete, care-l încurajează să le efectueze și, care pot dirija și regla activitatea sa în procesul instruirii. Cu alte cuvinte, se face ceea ce poate să-l motiveze, să-l direcționeze în activitatea cotidiană a procesului de învățare. Pedagogul are datoria să învețe a dirija activitatea elevilor în procesul instruirii, dar pentru aceasta el trebuie să le poată forma o motivație indispensabilă. Și dacă noi nu putem să realizăm acest lucru, apoi „toate străduințele și căutările noastre se vor transforma în pulbere, dacă la educat nu va apărea dorința de a învăța”, așa menționa pedagogul-inovator V. A. Suhomlinskii.

Da, motivația este ceva mai mult ca aptitudinile, determină comportamentul și acțiunile omului. D. Raven accentua că o motivație puternică poate compensa un nivel scăzut de aptitudini. Iar, T. D. Dubovițkaia, menționa: „Motivația este responsabilă pentru poziția activă a copilului în formare și dezvoltarea sa personală” [12].

Pedagogul trebuie să fie capabil să stârnească (implanteze) copilului aceasta dorință, iar această înseamnă că el trebuie să-i formeze o anumită motivație. Practic învățarea are la bază atât motive externe (nota, lauda, pedeapsa), cât și motive interne, cele cognitive, sociale și cu cele două structuri complexe ale sistemului nervos uman: cel al evitării eșecului (voința) și cel al apropierii succesului (emoționalul). Paralel mai există și alte motive, cum ar fi: motivele distractive sau cele legate de aprecierea celor din jur (motive de poziționare/ clasare) etc.

Motivația cognitivă este o parte componentă a motivației și activității de instruire, fiind determinată de un întreg spectru de factori specifici: de sistemul de instruire și instituția de învățământ unde se desfășoară activitatea; de organizarea procesului educațional; de particularitățile celui educat (vârstă, sex, dezvoltarea intelectuală, capacitățile, autoaprecierea, interacțiunea cu alți colegi); de atitudinea subiectivă a profesorului față de elev, de activitatea în general; și nu în ultimul rând, de specificul disciplinei de studiu [11].

Conform opiniilor mai multor specialiști în materie este de-a nu aștepta apariția spontană a motivației, dar de-a pune accentul pe organizarea condițiilor de învățare: percepția clară a scopului, a obiectivelor activității, care justifică drumul ce urmează a fi parcurs; perspectiva aplicabilității în practică, care îți dă convingerea că merită să depui oricât de mult efort; conștiința dobândirii unui spor de cunoștințe, deprinderi, a unei tehnici etc. De obicei, orice proces de învățare este plurimotivant. Eficiența învățării scade, când există un nivel minim de motivare sau o supra-motivare și crește în cazul prezenței unui nivel optim.

Componentele motivaționale ale sferei de instruire sunt considerate: motivele, scopurile, emoțiile, interesele. Procesele care se realizează în societatea contemporană contribuie la stimularea necesității acaparării achizițiilor cognitive. Stabilirea și îmbunătățirea acestor nevoi este influențată de motivația extrinsecă, impusă din partea soțului, ca cerințe și condiții de socializare. Scopurile țintă, conștientizate și acceptate de personalitate apar ca stimulente subiective semnificative.

Motivele profesionale sunt centrate, mai ales, la elevii din clasele de liceu. Elevul învață cu scopul de a se pregăti pentru a profesa. Motivele cognitive constau în trebuința de a ști și de a înțelege, de a poseda informații, de a fi curios pentru nou, pentru neobișnuit, de a descoperi și inventa.

Orientările de valoare îndeplinesc rolul motivelor interne, precum și rolul de criterii, bazat pe faptul că, personalitatea își realizează comportamentul și activitatea. Motivele intrinseci, afirmate ca cerințe pentru satisfacerea nevoilor la nivel înalt, se dezvoltă, se educă și se perfecționează pe parcursul întregii perioade de formare.

Motivele de poziționare sunt de obicei asociate cu dorința de-a ocupa o anumită ierarhie în relațiile cu cei din jur și câștigarea unei credibilități. Astfel de motive mai mult prevalează la cei mici (clasele gimnaziale) deoarece colectivele acestor grupe de vârstă sunt formate într-o măsură mai mică, decât colectivele de copii din clasele 9-12. Un rol important în motivația de învățare îl are satisfacția obținută din partea diferitelor părți a procesului instructiv, adică satisfacția față de conținutul și aspectele organizatorice ale procesului de învățare. Procesul instructiv stă la baza calității și reflectă nivelul psihologic confortabil în instituția de învățământ, unicitatea scopurilor, nivelul relațiilor comunicative dintre actanții procesului instructiv.

După cum menționa prof. Ioan Neacșu (1978) prezența sau absența motivației influențează declanșarea, orientarea și susținerea oricărei activități psihice. De exemplu, un elev motivat pentru activitatea de învățare poate fi recunoscut după următoarele caracteristici: este profund implicat în realizarea sarcinilor de învățare, se autocontrolează prin raportare la finalități pe care le conștientizează cu claritate, își autoreglează permanent activitatea de învățare, dispune de o mare capacitate de mobilizare a efortului de învățare, are tendința de a opera în mod constant transferul a ceea ce învață de la un domeniu la altul [5]. Prin urmare motivația are rol important în învățare, întrucât, determină o intensificare a eforturilor depuse de elevi, o mai bună concentrare a atenției, o mai mare rapiditate de lucru. Intensificând învățarea, ea influențează capacitatea de memorare, sub aspectul volumului de informații reținute.

Într-o serie de cercetări s-a demonstrat că elevul de vârstă școlară mijlocie nu are încă o motivație echilibrată pentru principalele tipuri de activitate în care este implicat, la el dominând învățarea prin citit. În ceea ce privește scrierea, aceasta s-a dovedit neplăcută, respingerea ei crescând spre etapa superioară a vârstei.

Motivația pentru activitatea practică, deși aceasta din urmă este agreată de copil, slăbește și ea spre clasele mari.

De aceea, trebuie echilibrată orientarea elevilor spre cele trei modalități de învățare, întrucât fiecare dintre ele are valențe pozitive pentru instruire și educare, pentru pregătirea lor pentru viață [1]. Unii savanți acordă o deosebită atenție în procesul educațional factorilor ambientali, considerându-i că pot spori motivația [10]:

- Începerea lecției prin a da elevilor un temei de-a fi motivat (studiile savanților demonstrează că profesorii foarte rar spun elevilor că pot obține satisfacție personală din îndeplinirea unei sarcini școlare sau de mai multe ori sarcinile profesorilor nu poartă un caracter motivator).

- Expectanțe clare (elevii au nevoie să știe în termeni exacti: la ce se așteaptă profesorul din parte lor să facă; cum vor fi evaluați; care vor fi consecințele diferitelor acțiuni întreprinse de ei).

- Fixarea unor obiective pe termen scurt (studiile unor savanți au demonstrat că acest lucru are sorți de izbândă la elevii cu performanțe reduse față de un anumit obiect).

- Aprecierea verbală și scrisă (este eficientă pentru majoritatea elevilor, dintre tehnicile motivaționale de care dispune un profesor, lauda (scrisă și verbală) e cea mai naturală și cel mai facil de administrat).

- Utilizarea judicioasă a notării (este unul din factorii esențiali motivați, mai ales când mulți elevi se supraapreciază). Sistemul de notare utilizat în majoritatea școlilor prezintă simultan trei funcții diferite: evaluare, oferirea de feedback și de mobilizare.

- Stimularea descoperirii, explorării, curiozității epistemice (profesorul poate inventa stimuli care ar crea „trezire cognitivă”).

- Stimularea apetitului (se oferă o mostră din recompensă, înainte ca elevul să fi depus vreun efort; Se concepe o secvență de instrucție pentru învățare, în care elevii să aibă un succes inițial; Se rostește mai întâi numele, după care se pun întrebări etc.).

- Utilizarea unor materiale familiare ca exemple.

- Diminuarea atractivității motivației competiționale (pentru a minimaliza atractivitatea competițională este necesar uneori a se folosi „pedeapsa” pentru comportamentul neadecvat, dar concomitent să fie stimulat și comportamentul adecvat).

- Minimalizarea consecințelor neplăcute ale implicării elevilor în proces (ele pot fi: disconfortul fizic, diminuarea stimei de sine, să asculte o prezentare plictisitoare, care nu-i antrenează; să fie testați la o lecție care nu a fost predată etc.).

Deci, copilul motivat dorește să învețe, se bucură atunci când realizează activități relaționate cu învățarea și crede că școala și învățarea sunt activități importante pentru viața lui. Problema motivației umane nu trebuie înțeleasă într-un mod simplu, mecanicist. Nu există un comutator magic al motivației, care să determine oamenii să dorească să învețe, să lucreze mai mult, să acționeze într-o manieră mai responsabilă. Facilitarea și nu controlul ar trebui să ne ghideze ideile, când încercăm să schimbăm anumite comportamente în școală. Deci, pentru ca factorii ambientali să se răsfrângă pozitiv asupra motivației elevului, e lesne de înțeles, că se va apela cu insistența la metodologia didactică.

Metodele utilizate în motivarea elevilor la orele de biologie sunt suficiente și ele sunt deduse din tipurile de motive de învățare. De exemplu, motivele sociale îl fac să vină la școală pentru a deveni un bun cetățean, motiv altoit în familie, dar dezvoltat la școală.

Învățarea școlară nu este generată de un singur motiv, de regulă ea se desfășoară sub influența unei ierarhii de motive, care fac parte dintr-un sistem motivațional deschis, care provoacă, susține, intensifică, sau dimpotrivă blochează, diminuează ori întrerupe învățarea. Adică, metodele și tehnicile de motivare ale învățării sunt deduse din tipurile de motive:

Motive sociale – copilul vine la școală să învețe pentru ca să devină cetățean care să activeze după absolvirea școlii pentru prosperarea țării. Aceste motive se altoiesc în familie, dar se dezvoltă în școală pregătind elevii pentru viață. Una din condițiile de includere a elevilor în procesul educativ este metoda demonstrației aplicării în practică a celor învățate la lecție, bunăoară: în cadrul orelor de biologie, cl. IX sau cl. a XII - ea elevii însușesc legile eredității ale lui G. Mendel etc. Imediat urmează probleme cu caracter de aplicație în practică a acestei teorii: să determine fenotipul și genotipul descendenților, părinților după anumite caractere, să calculeze probabilitatea apariției unor maladii sau a unor caractere normale, să poată determina grupa de sânge, culoarea ochilor la viitorul copil sau să argumenteze când se poate naște un băiat sau o fată. Apare întrebarea pentru ce le trebuie să învețe aceste noțiuni teoretice – răspunsul pentru a le putea aplica în practică. Motive comunicative – copilul vine la școală pentru a comunica cu elevii și profesorii, pentru a-și

manifesta capacitățile. E bine acolo unde se poate folosi metoda dialogată de învățare, euristică cu sarcini cognitive și aplicative pe care elevii să le expună în fața colegilor. Demonstrarea modelelor construite, comunicarea rezultatelor lucrului independent realizat la un conținut etc.. Motivul comunicativ se folosește la instruirea în grupuri mici: Activitatea în grup îi dă posibilitate elevului să-și manifeste inițiativa, spiritul comunicativ, să asculte părerile elevilor și să le aprecieze. Un rol special în dezvoltarea de motive sunt și formele de activitate, mai ales în grup. Datorită lucrului în grup, în activitate sunt incluși toată componența clasei, între elevi apare spiritul de competiție și se fortifică atractivitatea emoțională. În astfel de activități sunt cooptați chiar și cei mai slăbuți elevi prin intermediul discuțiilor asupra unor exemple din manual sau discuții asupra temei. Elevii mai puternici la învățatură prezintă idei, oferă modalități de rezolvare a sarcinilor, se pot pronunța în rol de critici și analiști. Motivul de perspectivă e legat de profesia pentru care se pregătește elevul. Este caracteristic elevilor din clasele mari gimnaziale și liceale. Elevii din clasele mari nu mai trăiesc cu ziua de azi ci se orientează deja la ziua de mâine. Acest motiv îi face să învețe pentru a-și asigura soarta pe viitor în plan profesional, social-economic etc. Uneori dorința de a putea merge la facultate îi determină pe copii să-și schimbe atitudinea față de învățatură. Deci, am putea menționa că motivul personal - este unul valoros și puternic.

Interesul cognitiv îndreaptă activitatea mentală sau fizică într-o anumită direcție formând în același timp energia necesară pentru această activitate - copilul învață fără presiuni exterioare. La prima etapă de formare a interesului cognitiv un rol hotărâtor îl au emoțiile de uimire. Dacă profesorul nu-i uimește pe copii prin diverse căi e c-am greu să-i includă în muncă. Pentru a trezi interesul față de obiect se recomandă ca profesorul să determine stilul de învățare al fiecărui elev, să-și înceapă activitatea cu evaluări predictive pentru a se convinge de nivelul de pregătire, să cunoască facultățile mentale ale elevilor, astfel ca pe parcursul lecțiilor să găsească căi optime de instruire pentru fiecare elev în parte pentru a-i trezi interesul față de învățare/disciplină. Apare întrebarea ce facem cu elevii slabi? Experiența pedagogică propune 2 căi:

- a) să le propună sarcini practice pe care elevul să le poată îndeplini;
- b) folosirea interesului indirect pentru a dezvolta interesul direct.

Se știe că orice copil normal are înclinații înnăscute pentru un anumit obiect de studiu. Depistând la timp această înclinație noi o folosim pentru a dezvolta interesul pentru alt domeniu. De regulă, nu toți copiii pot însuși de o potrivă matematica sau limba, istoria sau geografia, dar au înclinații spre alte științe. Din acest motiv este necesar a fi depistate și valorificate anume aceste înclinații înnăscute, pentru a-i da posibilitate fiecărui elev să se manifeste într-un domeniu sau altul ca personalitate necesară societății. Un efect deosebit în trezirea interesului cognitiv al elevilor îl au problemele care se nasc în urma unui paradox sau a unei dileme - o contradicție a situației date cu cunoștințele obținute anterior. De exemplu:

a) Eritrocitele omului sunt de 3 ori mai puține ca la broască, dar într-un mm² sunt de 13 ori mai multe, ca la broască. Cum explicați acest fapt? (intensitatea metabolismului la om este mai intensă, suprafața mai mare a eritrocitelor asigură un transport mai mare de O₂).

b) Eucaliptul - este unul din cei mai înalți copaci, însă sub el nu este umbră și nici odată nu crește iarbă. În luna august toată scoarța-i cade și trunchiul devine gol, zicându-i-se „nerușinatul”. Explicați de ce? (Eucaliptul se consideră o pompă vie. Frunzele-i sunt dispuse perpendicular la soare, nu se încălzesc, stomatele sunt deschise mereu, frunzele nu formează umbră. Solul sub copac este uscat, deci, și iarba nu crește fără umezeală. Lemnul crește mai repede ca scoarța, se rupe și cade).

Pentru trezirea interesului față de învățatură un rol deosebit îl au jocurile didactice. Jocul didactic prezintă întâiul pas în mișcarea spre activitatea creatoare. Ca jocuri didactice se consideră: integramele, rebusurile, cvintet-ul etc.. De exemplu, Logogriful[2]

E cuvânt la singular
Și-i pronume
personal. Cu un „M”
la început Pe
toloacă-i la păscut

La sfârșit și-un „C” de are,
Casa-și duce în spinare. (el-miel-melc)

Rebusurile. Cuvântul rebus este de origine latină, luat din zicătoarea „non vervatis sed rebus” – nu cu cuvinte, dar cu ajutorul obiectelor, și înseamnă o ghicitoare glumă, în care textul cifrat se dă în formă de desene combinate cu litere, cifre și alte compoziții [7].

O formă atractivă de organizare a instruirii poate fi și discuția la o temă, care trezește interes pentru toată clasa. De exemplu, în cadrul seminarelor se pot pune în discuție tematici de genul: Există viață pe alte planete? Clonarea organismelor este un beneficiu pentru umanitate? Realizările științei privind studiul genomului uman etc.

În concluzie putem menționa faptul că motivația este o prerogativă a secolului XXI. A fi bine motivat înseamnă un motiv reușit/efectiv pentru a îmbunătăți situația la seminare, lecții, sesiuni. Motivele și motivația sunt forța motrice a procesului de instruire în asimilarea informațiilor și a materiei. Doar motivația, ca mijloc întemeiat, poate contribui la sporirea interesului față de procesul instructiv, ridicarea potențialului intelectual și creativ al educatului, vorba lui Comenius [16]: „Zadarnic vei vrea să-l înveți pe cel ce nu e dornic să fie învățat, dacă nu-l vei fi făcut mai întâi dornic de a învăța”.

Bibliografie

1. DAN-SPÂNIOIU, G.; MOȚESCU, M. Motivația pentru învățatură la preadolescenți, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, 174 p.
2. DÎNTU, G. M. Clepsidra de aur. Editura Lumina, Chișinău, 1985, 141p.
3. GOLU, M.; DICU, A. Introducere în psihologie, Editura Paideia, București, 2005, 265p.
4. GOLU, I.; GOLU, P. Psihologia învățării și dezvoltării, Editura Fundației Humanitas, București, 2003.
5. NEACȘU, I. Motivație și învățare, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, 239 p.
6. ROȘCA, Al. Psihologie generală, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, 377p.
7. ȚÎPRUȘ, M. În lumea enigmelor. Editura Lumina, Chișinău, 1990, 222 p.
8. ИСКРИН, С. А. Моделирование ситуаций общения в процессе обучения иностранному языку. Иностранные языки в школе. - 2004, № 2. - с.95.
9. МАРКОВА, А. К. и др. Формирование мотивации учения: Книга для учителя. М.: Просвещение, 1990. - с.192.
10. <http://www.didactic.ro/rolul-factorilor-ambientali-in-dezvoltatea-motivatiei-la-elevi>.
11. <http://www.psychological.ru>.
12. prezentatia: Мотивация ученика - основное условие успешного обучения by gymnasium7 on Mar 21, 2010 file://localhost/C/.mht.
13. <https://socioumane.wordpress.com/20./motivatia-pentru-invatare-o-provocare-gabriela-crudu/>.
14. <http://buklib.net/books/36684/> Мотивация в обучении.
15. <http://dexonline.ro/definitie/motivatie>.
16. <http://subiecte.citatepedia.ro/despre.php?s=%EEnv%E3%FE%E3tur%E3>.